

*Detta är ett exempel på hur man kan lägga upp sin miljöplan.
Detta kan vara en mall och ett exempel för hur man kan lägga upp
planen.*

*Ha detta som "mall" men Byt ut material mot egna klubbens
förhållanden och mål.*

MILJÖPLAN FÖR XXX GOLFKLUBB

BILD

Tee GK:s styrelse tog beslut våren 2006 att tillsätta en miljögrupp för att starta en miljölednings och kvalitetssystem som skulle beröra hela klubbens verksamhet. Information gick ut till medlemmarna på klubbens hemsida samt på årsmötet hösten 2006. I klubbens tidning Teebladet har medlemmarna delgetts vad miljögruppen gjort och vad som är på gång.

På årsmötet i mars 2008 presenterade Ordföranden miljögruppens arbete. Medlemmarna fick information om klubbens policy, mål, visioner och handlingsplaner och efter att medlemmarna antagit miljöpolicy kommer miljögruppen fortsätta sitt arbete. Klubben beräknar att hela miljö-/kvalitetsarbetet skall vara slutfört under hösten 2009.

Miljögruppens sammansättning består av Klubbchef, Kanslist, Banchef, Banarbetare samt extern hjälp som arbetar med Miljö och Kvalitetsfrågor.

Miljögruppen beslutade att arbeta efter intentionerna i Agenda 21 samt följa naturvårdsverkets 16 punkter (miljömål) som riksdagen satt upp. Klubben kommer också att arbeta enligt AFS 2001 föreskrifter, då vi anser att arbetsmiljön och personalfrågorna är en stor och viktig fråga. Om alla på klubben känner sig delaktiga och motiverade får vi en harmonisk arbetsgrupp som ser möjligheter till förändringar vilket i sin tur gynnar klubb, medlemmar och gäster.

Vi har arbetat med att få alla delaktiga i arbetet vilket kommer att ge oss nya infallsvinklar på vad som kan förändras eller förbättras.

Banchef och banarbetare ser över kemikalier, avfallsfrågor och transporter.

Klubbchefen ser över energifrågor samt natur och djurliv.

Miljö och Kvalitetshjälpen utifrån tar hand om lagar, förordningar och delvis kontakt med miljökontor och övriga myndigheter.

I vårt miljöarbete ingår också att undersöka den biologiska mångfalden, vilket innebär en genomgång om vad som finns i skog och mark, om fågel/djurlivet i skogen och i våra dammar. Vi kommer att få hjälp med detta av Ornitologföreningen och av Naturskyddsföreningen, när vi får resultat av deras undersökning kommer vi att sträva efter att göra de förändringar som de anser vara nödvändiga. Tee GK vill värna om den vackra natur som vi har och förhoppningsvis göra den ännu bättre. I övriga frågor samarbetar vi även med Miljökontoret i kommunen.

Tee Golfklubb skall inte enbart vara en klubb för golf utan vill även främja friluftsliv i natur och kulturmiljöer för våra medlemmar och för den breda allmänheten. Vår ambition är att skapa promenadvägar, där sträckningen bestäms helt av vad inventeringen ger för resultat. Naturskyddsföreningen och Ornitologföreningen kommer m.a.o. att ge oss rekommendationer var och hur vi skall genomföra detta. Vi kommer i detta arbete att även se över möjligheterna att bygga något eller några observationsplatser för djur och fågelskådning, liksom sätta upp informationsskyltar om de olika arter som finns, detta gäller även våra dammar. Under vintertid kommer vi att iordningsställa skidspår med information om natur och djurliv.

Tee GK vill få den breda allmänheten att se på golfklubben med andra ögon, att en golfklubb inte enbart är golfspel utan även kan vara en rekreation med promenader, naturupplevelser. Tee GK har gjort en tidsplan och målbeskrivning över klubbens miljöledningssystem och vilka resurser och myndigheter klubben skall samarbeta med. Tee GK arbetar även aktivt med miljöaspekter, förebyggande underhåll, riskanalyser, internkontroll, handlingsplaner, organisationsschema, funktionsbeskrivningar. I vår pärm Kvalitets och Miljöledningssystem finns alla dokument som berör verksamheten.

Historia om klubben

Bakgrund

Tee GK har ett klart ansvar för inre och yttre miljön, hälsa och säkerhet i enlighet med lagar, föreskrifter och krav på miljö och kvalitet. Detta ansvar har varit och är upprätthållit på en acceptabel nivå genom olika rutiner. Ökat krav på yttre miljön, samt ändrade krav på kvalitetssäkring genom omfattande egenkontroll ger oss en möjlighet att samordna och förstärka insatser på detta område i samklang med Tee GK:s kvalitets- och miljöpolitik.

Förklaring

Vi har påtagit oss att säkra organisationens totala kvalitet, öppenhet, ordhållighet och 100% integritet i allt vad vi företar oss både inom gemenskapen och inför omvärlden. Detta gäller självklart också vår inre miljö, säkerhet för människor och utrustning samt vårt ansvar för den yttre miljön. En verksamhet som vill säkra sin efterlevnad av den valda miljön och kvaliteten måste göra det till 100% och inte bara delvis, för kvalitetssäkring är ett varumärke – en total försäkring för Tee GK och alla anställda. Med detta som utgångspunkt vill vi lägga följande grund.

Tee GK skall etablera standarder och kontrollrutiner som säkrar att vi inte bara följer lagar och föreskrifter, utan också de intentioner dessa bygger på. Vi skall göra allt som står i vår makt för att förhindra skador och reducera föroreningen av den yttre miljön samt säkra liv, hälsa och utrustning. Vi skall kvalitet-/miljösäkra detta så att om en olycka likväl inträffar skall klubben ha den visshet att allt som var rimligt har gjorts när detta skedde.

Tee GK:s POLICY *Fyll i Er policy som ni har klar*

- **Vår miljöpolitik är att koncentrera insatsen till de för varje tid viktigaste miljöaspekterna.**
- **Kontinuerligt arbeta för att reducera vår totala resursförbrukning.**
- **Minimera användningen av icke förnyelsebara material.**
- **Föroreningar och avfall skall begränsas vid källan.**
- **Vi ställer krav på våra underleverantörer och samarbetspartner.**
- **Kontinuerligt arbeta på energieffektivaste sätt.**
- **Verka för att hälsa och miljö skall skyddas.**
- **Natur och kulturområde skall skyddas och vårdas.**
- **Den biologiska mångfalden skall bevaras.**
- **Att verka för god hushållning med mark och att vatten skall tryggas.**

- **Tillfredsställa lagar och föreskrifter för miljön.**
- **Ett totalt miljökoncept.**

Våra miljörutiner kommer att vara en integrerad del i vårt miljöarbete och vi kommer att arbeta efter SGF:s miljönormer för ett kommande miljödiplom.

Miljösystemet kommer att finnas tillgängligt för alla våra medlemmar på vår hemsida, hos klubbchefen och i receptionen.

Ett grundläggande element i Tee GK idé är vår fokusering på arbetsmiljön och då ergonomisk korrekt belysning för kontor, maskinlokaler, etc. och hälsosiktorn vilket är basen i vårt verksamhetsunderlag.

Vår politik är att koncentrera insatserna till de vid varje tid viktigaste identifierade miljöaspekterna som värderas årligen vid en miljögenomgång för de verksamheter som omfattas i vårt kommande certifikat.

Vår politik är att alltid tillfredsställa relevanta lagar och föreskrifter för miljön. Vi önskar vara i framkant av utvecklingen på detta område.

Miljöplanen omfattar följande områden:

Delaktighet
Inköpsrutiner
Fastigheter
Kontor
Avfallshantering
Kommunikation *information*
Energianvändning
Markbyggnad
Växtnäring *Grönyteskötsel*
Vattenvård
Naturvård *landskapsvård*
Revision

Redovisa gärna åtgärder som skall utföras som en tabell med planerad åtgärd, ungefärlig start och avslut på åtgärden samt vem som är ansvarig.

Shop och Restaurang är entreprenörer till klubben. Vi kommer att ställa samma krav på dessa som vi gör på oss själva. Redovisning skall ske till klubben när det gäller personal, natur och avfallsfrågor eftersom klubben har ett ansvar för den totala verksamheten.

DELAKTIGHET

Att ge kunskap och engagemang hos personalen samt fungerande rutiner och arbetssätt kommer att ge resultat i miljöarbetet.

Genom uppsatta mål för miljöarbetet, lägga upp en handlingsplan och därefter fortlöpande utvärdera arbetet gentemot uppsatta mål kommer klubben att medverka till en successiv miljöförbättring.

Klubben skall verka för att medlemmarna inspireras till att engagera sig i miljöfrågorna som berör klubben. Alla skall känna till klubbens stora vilja att bedriva sin verksamhet så resurssnålt som möjligt och i samklang med naturen.

Det är viktigt att ta till vara medlemmarnas och personalens idéer och engagemang inom miljöområdet.

DETTA HAR VI GJORT

Nuläge: bankommiteen och styrelse informeras om miljöarbetet på banan

- o Skapat en Miljögrupp, upprättat rutiner för verksamheten, informerat om miljöplanerna på hemsidan. Det är av stort värde för klubben att öka förståelsen för de insatser som krävs för att driva en golfklubb och sköta en golfbana med de krav som lagar och förordningar kräver.
- o Miljöplanen har redovisats vid årsmöte och revideras med lämpliga tidsintervaller.
- o Information ges fortlöpande i tidningen ”Teebladet” och på hemsidan

DETTA SKALL VI GÖRA

Detta planerar vi att göra: Exempel	Planerad start	Planerat klart	Ansvarig
<i>Få ut info. till medlemmar på en bra hemsidan och anslag</i>			
<i>Info. till allmänhet om var de kan vandra på och runt banan</i>			
<i>Använda mer mail och mindre papper av resursskäl</i>			
<i>Att klubben syns i pressen för ökad info. och förståelse om vad som sker på en golfbana map natur och miljö</i>			
<i>Samarbete med lokal naturskyddsförening ang inventering av växter och djur. Ev. att hävds någon yta genom slätter</i>			
<i>Info. skylt på 1 tee och kansli om åtgärder på banan</i>			

- o I klubbens verksamhetsplan och skötselplan skall framgå på vilket sätt hänsyn tas till miljöaspekterna. Ansvarig och utfört.
- o På strategiska platser på banan genom mindre anslagstavlor informera om intressanta växter och djur.
- o På lämplig plats i klubbhuset anslå en kort information om klubbens miljöplan.
- o Uppmuntra medlemmarna och personalen till att lämna synpunkter och idéer till ett förbättrat miljöarbete.

- o Göra enkätundersökning hos medlemmarna

INKÖPSRUTINER

Genom att arbeta med miljöaspekter redan vid upphandling av olika varor skapas det förutsättningar för ett bättre miljöarbete.

Klubbens behov av inköp fördelar sig i huvudsak enligt följande:

- o **BANSKÖTSEL** : Förbrukningsmateriel såsom drivmedel, oljor, reservdelar. Reparation och underhåll av maskinparken. Investering i nya maskiner och utrustning
- o **KANSLI OCH ADMINISTRATION**: Investering i nya maskiner och utrustning
- o **FASTIGHETER**: Energiinköp, reparation och underhåll
- o **RESTAURANGEN**: *Matvaror till den dagliga verksamheten. Översyn och eventuellt investering i nya maskiner och ny utrustning*
- o **SHOPEN**: *Inköp av golfutrustning m.m.*

DETTA HAR VI GJORT

- o Inköp av miljövänliga produkter (exempel)
- o Upprättat en förteckning över kemiska ämnen

DETTA SKALL VI GÖRA

Planerad åtgärd	Planerad start	Planerat avslut	Ansvarig

- o Införskaffa varuinformationsblad (Säkerhetsdatablad) över kemiska ämnen och produkter.
- o Undvika inköp av sådana kemiska produkter som kan ersättas med mindre farliga som ändå fungerar bra till rimlig kostnad

FASTIGHETER

Klubbens fastigheter redovisas översiktligt i särskild förteckning med byggyta, byggår och energiåtgång. Fastigheterna är renoverade och väl underhållna.

DETTA HAR VI GJORT

- o Skapat lokaler och byggnader som har god status sett ur miljösynpunkt, alla relativt nybyggda eller nyrenoverade.
- o undersöka alternativa energikällor för uppvärmning

DETTA SKALL VI GÖRA

Planerad åtgärd	Planerad start	Planerat avslut	Ansvarig
<i>Gå igenom energiförbrukningen på klubben vad har vi för kostnader och var skulle vi kunna spara.</i>			
<i>Ta kontakt med ZZZ GK och YYY GK är 2 klubbar som kommit långt när det gäller att spara energi på banan.)</i>			

- Byta glödlampor till lågenergilampor där så är tekniskt, ekonomiskt och praktiskt möjligt
- Sätta in rörelsedetektorer för elljuset i omklädningsrummen så att lamporna ej är tända i onödan
- Underhålla byggnaderna så att livslängden optimeras
- Prioritera byggnadsprodukter bestående av eller framställda av förnyelsebara material
- Göra ny undersökning om alternativa uppvärmningstekniker, framför allt jordvärme

KONTORSMILJÖ/ADMINISTRATION

KANSLI

Handlägger klubbens löpande administrativa ärenden året runt

BANSKÖTSEL

Bancheffens administrativa arbete

RESTAURANGEN (entreprenör/hyresgäst till klubben)

DETTA HAR VI GJORT

- Kontinuerliga möten med restaurang – ansvarig, angående klubbens verksamhet
- Hjälper restaurangen med att ta hand om farligt avfall, detta lämnas till oss för vidarebefordran till allmän avfallsmottagning (batterier). Tomma toner kassetter lämnas tillbaka till leverantören

DETTA SKALL VI GÖRA

Planerad åtgärd	Planerad start	Planerat avslut	Ansvarig

- Informera restaurangen om lagar, krav och om klubbens mål och policy samt förväntningar som klubben ställer på restaurangen. Då restaurangen ingår som en del i verksamheten är det viktigt att restaurangens och klubbens mål överensstämmer med varandra

GOLFSHOPEN (entreprenör/hyresgäst till klubben)

DETTA HAR VI GJORT

- Kontinuerliga möten med shop – ansvarig, angående klubbens verksamhet
- Hjälper shopen med att ta hand om farligt avfall, detta lämnas till oss för vidarebefordran till allmän avfallsmottagning (batterier). Tomma toner/kassetter lämnas tillbaka till leverantören

DETTA SKALL VI GÖRA

Planerad åtgärd	Planerad start	Planerat avslut	Ansvarig

- Informera shopen om lagar, krav och om klubbens mål och policy samt förväntningar som klubben ställer på shopen. Då shopen ingår som en del i verksamheten är det viktigt att shopens och klubbens mål överensstämmer med varandra

AVFALLSHANTERING

När avfall sorteras och lämnas till olika typer av återvinning minskar vi vår miljöpåverkan och bidrar till att både vi själva och efterkommande generationer kan leva i en bättre miljö. Med lite sparsamhet och eftertanke kan var och en bidra till att minska avfallsmängden. Borås kommun har ett väl uppbyggt system för att möjliggöra för företag och hushåll att bli av med avfall och sopor. Uppkomsten av avfall skall minimeras. För det avfall som trots allt återstår, skall återanvändning, materialåtervinning och i sista hand deponering tillgripas. *Ingen kompostering sker av sopor och matavfall från restaurangen.* Gräsavfall från greener och tees återförs till naturen i ruffarna och på fairways lämnas gräsavfallet kvar.

DETTA HAR VI GJORT/Nuläge

Papperskorgar på banan och klubbhusområdet källsorteras i följande fraktioner ???

Gräsklipp från green och tee går tillbaka till banan. Hur? Övrigt uppsamlat gräs komposteras med löv mm

Vi källsorterar Wellpapp, glas, plåt plast och papper

Miljöfarligt avfall lämnar vi till kommunens återvinningscentral

- Klubben har ett stort antal papperskorgar uppställda runt om på banan
- För större mängder sopor och avfall från restaurangen finns containrar uppsatta vid restaurang och maskinhall.
- Rutiner finns för att tillvarata och avlämna speciellt miljöfarliga ämnen ex. oljor.

DETTA SKALL VI GÖRA

Planerad åtgärd	Planerad start	Planerat avslut	Ansvarig
<i>Källsortera på hela banan med ny uppsättning uppsamlingskärl (Detta var klart ??)</i>			

- Ytterligare understryka vikten av att allt avfall inklusive fimpar och snusavfall lägges i papperskorgarna såväl inom klubbhusområdet som ute på banan.

Kompostera uppsamlat gräs

Undersöka möjligheterna att hyra/leasa en miljöcontainer för det farliga avfallet

KOMMUNIKATION

De flesta golfspelarna kör i egen bil och därmed står bilåkandet för en mycket stor del av klubbens sammantagna energiförbrukning och totala utsläpp av miljöskadliga ämnen. En ökad samåkning och användande av cykel kommer att minska denna påverkan

DETTA HAR VI GJORT

- Parkeringsplatserna har utökats och asfalterats.
- Ställt i ordning parkeringsplatser för cyklar (cykling ger motion och ren luft)
- Samåkning till tävlingar sker
- Samåkningstavla och plats är uppsatt

DETTA SKALL VI GÖRA

Planerad åtgärd	Planerad start	Planerat avslut	Ansvarig
<i>o Att ordna samåkningstavla och plats för "väntbänk"</i>			
<i>Installera översiktlig miljöplan tavla på web? Och i klubbhus?</i>			

- Ytterligare uppmuntra till samåkning.
- Uppmuntra cykelåkandet

ENERGIANVÄNDNING

Tee GK använder energi för en rad olika ändamål, t ex uppvärmning och belysning av klubbhus, personallokaler, garage, restaurang, maskinhall m m.

Energimängden som åtgår i form drivmedel till maskiner etc. är ganska stor. Inom alla dessa områden finns energi att spara. Successivt skapas nya tekniska lösningar som kan minska energiförbrukningen. Nya renare energikällor såsom jordvärme, solfångare, vindkraft kan bli aktuella. Investeringar i förnyelsebar energi ger inte bara miljömässiga utan även ekonomiska vinster.

I banskötseln användes maskiner som drivs med fossila bränslen (diesel och bensin). På marknaden håller det på att utvecklas alternativa drivmedel, t ex etanol och rapsolja. Dessa ger minskat koldioxidutsläpp och föroreningar. Genom att satsa på maskiner med lång livslängd och genom kontinuerligt underhåll minskar behovet av nyinköp och därmed minskar även den totala energiåtgången.

NULÄGET

MASKINER

Se särskild förteckning

Gräsklipparna är samtliga dieseldrivna utom de mindre som drivs med bensin.

DRIVMEDEL

- Till dieselmotorerna användes citydiesel klass 1
- Förbrukning ca 20 kubikmeter per år.
- Till bensinmotorerna användes blyfri bensin.
- Förbrukning ca 2500 liter per år
- Motorerna saknar katalysatorer.
- Bensin 2 % ca 700 liter per år

SMÖRJOLJOR

- Mineraloljor användes.
- Förbrukning ca 200 liter per år.

HYDRAULOLJOR

- Mineraloljor användes
- Förbrukning ca 60 liter per år
- Spilloljor lämnas till återvinning (LBC) och oljefilter lämnas till Kommunens ävc.
-

FETTER

- Till banans maskiner användes vegetabiliska fetter (70 %) och halvsvetiska fetter (30 %).

BEVATTNINGSANLÄGGNING

- Pumpar 5 st. av typ Grundfors PU-30 med effekt 11 kilowatt, 20 ampere
- Pumparna är försedda med frekvensomformare för varvtalsreglering för att spara energi.

MASKINTVÄTTNING

- Maskinerna tvättas efter varje användning. Endast vatten från dammarna användes .
- En gång i månaden görs en kraftigare tvätt med alkaliskt avfettningsmedel.
- Tvättvattnet går igenom en oljeavskiljare som töms regelbundet.

DETTA HAR VI GJORT /Nuläge

*Eluppvärmning, VV beredare i klubbhus . I verkstad vattenburen elvärme
Vi har enstaka lågenergilampor (ni hade väl rätt många idag)
Akrylat bensin används till 2 taktmaskiner
3 elfordon , 2 golfbilar och 1 transportfordon*

- Nya, mer energisnåla maskiner för banskötsel, har anskaffats
- Vi har testat eldrivna gräsklippare men de räcker endast för 18 hål utan uppladdning. I så fall måste flera eldrivna maskiner inköpas till vår stora anläggning
- Bensinmotorerna körs på blyfri bensin

DETTA SKALL VI GÖRA

Planerad åtgärd	Planerad start	Planerat avslut	Ansvarig
<i>Hitta annan form av uppvärmning till verkstad och klubbhus. pellets värmepump, solfångare ??</i>			
<i>Byta armatur och lampor mot lågenergi succesivt</i>			
<i>Installera rörelse och ljus detektorer</i>			
<i>Energi snålare vitvaror</i>			
<i>Undersöka om RME diesel (lokal)är användbart för maskinparken</i>			
<i>Tilläggsisolera personalutrymmet</i>			
<i>Flera elfordon, Ev hybridklippare</i>			
<i>Hänsyn till miljö ex.bränsleförbrukning vid inköp av nya maskiner</i>			

- Utöva påtryckning på maskinleverantörerna så att miljövänliga oljor för både motorer och hydraulik kan användas
- Fortsätta bevaka utvecklingen av eldrivna klippare
Kontakta SGF för att undersöka möjligheten att medverka i deras ”energispårprojekt”

MARKBYGGNAD

År 2005 upprättades en masterplan för banan som håller på att omsättas i praktiken. Byte av sandsort i bunkrarna samt ändring av vissa ytor kring greenerna m.m. kommer att göra banan än mer tilltalande.

UPPGIFTER OM BANAN

Bankaraktär: Skogs och parkbana
Hela området omfattar 100 ha
Antal hål: Två 18 hålsbanor
Banan omfattar ca 20+37 hektar, (båda banorna).

”Lite mer info om banan och historia”

FAIRWAY

Består av styv lera omväxlande med ler och sand. Dominerande grässort är vitgröe med inslag av rödsvingel och ängsgröe. Skötselplanen beskriver alla skötselmoment på banan inklusive de gödsel- o växtskyddsmedel som används

Yta: 14 har, (båda banorna).

GREENER

Gräset på greenerna är vitgröe, rödven och rödsvingel.

Yta: 2 har, (båda banorna).

TEES

Uppbyggda på mullblandad sandjord. Gräsarterna är vitgröe, rödsvingel och rajgräs

Yta: 1,5 har, (båda banorna).

SEMI-RUFF OCH RUFF

Består av styv lera omväxlande med mulljord och sand.

Gräsarterna är olika sorts svingel med inslag av många andra arter.

Yta: 40 har.

DRIVINGRANGE

Grässort är vitgröe och rödsvingel samt rajgräs

Yta: 1,2 har.

VÄXTNÄRING – VÄXTSKYDD – GÖDSLING

Ett av problemen med gödsling är att en del av den tillförda näringen riskerar att lakas ut av regnvatten och konstbevattning. Genom att tillföra näring i små och täta givor som gräset konsumerar direkt minskar också risken för näringsläckage.

För bedömning av behovet av tillförsel av växtnäringsämnen tas jordprover vid jämna mellanrum.

Skötselplanen visar att nedanstående mängder växtnäringsämnen påföres de olika ytorna under en växtsäsong. Eftersom gräsklipppet på fairway får vara kvar förs ingen näring bort och därför behöver endast små mängder tillföras.

Växtnäringsstillförsel, kg/100m²

N =kväve P =fosfor K =kalium

Fairway 0,4 0,2 0,7

Greener 2,1 0,3 3,5

Tees 1,2 0,4 1,2

Totalmängd 3,7 0,9 5,4

Utöver detta användes järnsulfat i mindre mängder baserat på näringsanalysen.

Detta får hanteras som riktvärden eftersom vädret varje år påverkar tillväxt och gödsling.

DETTA HAR VI GJORT/ *Nuläge:*

Behovsanpassad gödsling (förklara)

Fairway gödglas 1 gång per år med XX N per ha

Vi tar jord och växt prover för att se att vi ligger rätt i gödsling

Växtskyddsmedel används bara Kurativt vid angrepp och ej förebyggande

Vi luftar och dressar för att hålla torra ytor och förebygga svamp. Vi till för organiskthumuspreparat för att gynna mikrolivet

Ogräs bekämpas mekaniskt på greenerna.

Fairway sprutas ev. mot ogräs ca vart tredje år.

○ Av skötselplanen framgår att det ständigt pågår ett arbete att förbättra gräset. Vid

hjälp sådd ersätter vi vitgröen med rödsvingel och rödven och anpassar skötseln därefter.

- Greenerna luftas och dressmaterial läggs på (sand), i syfte att förbättra växtbädden och få ett starkare gräs

DETTA SKALL VI GÖRA

Planerad åtgärd	Planerad start	Planerat avslut	Ansvarig
<i>Optimera gödselanvändningen ev. gödsla liten mängd ofta, ca var tionde dag ??</i>			
<i>Ytterligare förebygga skötseln för att minska svampangrepp ex. lufta, dressa, slipa knivar, dagga och prova "biologiska" preparat</i>			

Använda SGF s Material "Checklista för miljöarbetet på golfbanan" för att stämma av att klubbens arbete stämmer överens med lagar och föreskrifter (Se banservice.golf.se (Skrifter))

- Skötselprogrammet skall uppdateras årligen efter resultat av tagna markprover.
- För att bibehålla och ytterligare förbättra vattenkvaliteten i dammarna inom golfbaneområdet skall gödsling intill dessa även i fortsättningen undvikas
- Ytterligare begränsa tillförsel av näring till fairway. Vattnet från dammarna är näringsrikt.
- Öka användningen av organiskt material
- Vattenprover från de olika dammarna och från tillflöden skall tas med avseende på näringsinnehåll.

FÖREBYGGANDE AV GRÄSSKADOR – BEKÄMPNING MOT SVAMP

Ständigt återkommande klippning och intensiv användning av greenerna innebär en ökad risk för sjukdomsangrepp.

För att minimera denna risk används växtskyddsmedel t.ex. mot mögelsvampar.

Växtskyddsmedel riskerar liksom näringen att lakas ut och därmed spridas till omgivande mark, ytvatten och grundvatten.

Under viss typ av väderlek uppstår lätt snömögelangrepp. Stora insatser har gjorts för att förhindra detta.

DETTA HAR VI GJORT

- Endast av kemikalieinspektionen godkända växtskyddsmedel användes
- Alla bekämpningsmedel är förvarade i låst utrymme. Årlig genomgång och städning i förrådet för växtskyddsmedel
- Sprutförarna har erforderlig utbildning och behörighet

DETTA SKALL VI GÖRA

Planerad åtgärd	Planerad start	Planerat avslut	Ansvarig
<i>Ytterligare förebygga skötseln för att minska svampangrepp ex. lufta, dressa, slipa knivar, dagga och prova ”biologiska” preparat</i>			

- Biologiska växtskyddsmedel skall användas i största möjliga utsträckning
- Ange förbrukningen av växtskyddsmedel per år som för närvarande uppgår till ca 8 kg till greenerna. Inget på övriga banan.
- Bygga en biobädd vid maskinhallsområdet där halm, torvströ kan suga upp avfallsämnen vid tvättning av maskiner, sprutor etc.
- Öka järnbehandlingen på hösten i syfte att stärka gräset och förhindra snömögel
- Successivt byta ut befintligt gräs till gräs med större motståndskraft mot svampangrepp.

BEVATTNING

För att hålla en golfbana i trim krävs stora mängder vatten. Normalbehovet för en 18-håls golfbana är enligt Svenska Golf förbundet 20-25000 kubikmeter per år. Så stora uttag av vatten är inte bara krävande ur vattenresssynpunkt utan även ur energisynpunkt. Det mesta av vår banas bevattningsvatten kommer från de näringsrika dammarna. Vad gäller föroreningar bryts vissa av dem ned av mikroorganismer i marken och en golfbana kan också sägas fungera som en reningsanläggning. Det mesta av vattnet som användes för bevattning av golfbanan tas från egna dammar som fylls på genom naturlig tillrinning av ytvatten från egen mark. Vid längre torrperioder tas även grundvatten. Total vattenmängd i dammarna är ca 30 m³ (båda) banorna. Den totala vattenförbrukningen för bevattning av fairway, greener och tees är ca 20 m³ (båda banorna) årligen.

På golfbanan finns 7 dammar som är sammanlänkade dvs övre dammen bräddar ner i nästa och ända ner till damm 7. I nedersta dammen tas bevattningsvattnet till banan (Mycket Bra) I princip allt drän vatten går till dammarna vilket gör att de fungerar som näringsfälla och att drän. Vattnet från banan används som bevattningsvatten.

DETTA HAR VI GJORT /Nuläge

*Vi försöker att vattna behovsanpassat på greener, Fairway bevattnas i undantagsfall
Damm vatten används även till att tvätta maskiner
Spridare byts mot sektorspridare där det är möjligt*

- Spolning av maskiner sker på en asfaltplatta som är ansluten till en oljeavskiljare som har nivåalarm och tömmes två gånger per år.
- Vid sprutning med gödning vid dammar och diken finns rutiner för att minska näringsläckage till vattnet
- Nya, mer energisnåla maskiner för banskötsel, har anskaffats
- Vi har testat eldrivna gräsklippare men de räcker endast för 18 hål utan uppladdning. I så fall måste flera eldrivna maskiner inköpas till vår stora anläggning
- Bensinmotorerna körs på blyfri bensin

DETTA SKALL VI GÖRA

Planerad åtgärd	Planerad start	Planerat avslut	Ansvarig
<i>Planerar att pumpa upp vatten från lägsta till högsta dammen för att få cirkulation i dammarna.(syresättning)</i>			
<i>Att skapa fosforfällor (djuphålor) som kan rensas med jämna mellanrum</i>			
<i>Byta pumparna mot frekvensstyrda pumpar (energispar)</i>			
<i>Placera ut syresättare (fontän under vattnet) på utsatta ställen</i>			

- Provtagning och analys av vattnet med avseende på fosfor, kväve och ph skall göras flera gånger per år.
- Undersöka möjligheten till annan skötsel av dammarna för att minska igenväxningen.

NATURMARK/landskapsvård

En golfbanas delar har olika påverkan på den biologiska mångfalden. I naturpartier vid sidan om spelytorna finns det förutsättningar för att skapa en större biologisk variation. Genom att inte hålla lika hårt på att golfbanorna måste se ut som parker kan naturen gynnas ytterligare. Torra träd och stubbar är livsviktiga för vissa lavar, svampar och insekter. I och omkring dammar och vattendrag lever en rad växter och djur. Det gäller att sköta dammarna på rätt sätt för att de skall myllra av liv. En viktig åtgärd är att minska användningen av växtskyddsmedel eftersom detta direkt minskar artrikedomen.

Nuläge.

Vi försöker att få golfbanan att naturligt smälta in i omgivande naturliga miljö (landskap)

Vi värnar och försöker behålla den flora och fauna som finns

Vi strävar efter att ban utrustning som bänkar, skyltar mm är diskreta och smälter in i banan.

Vi planterar bara in inhemska växter och trädarter.

Vi planerar att:

Planerad åtgärd	Planerad start	Planerat avslut	Ansvarig
Vi planerar att Fortsätta att bevara inhemska träd och växter			
<i>Att hävda ängsmark i ekdungen (slå en gång / år vid rätt tid</i>			
<i>Att spara mera helruff runt dammarna och skörda en gång/år</i>			
<i>Minska antalet vattenhinder pinnar och använda plattor i stället som smälter bättre in i miljön.</i>			

FLORA

Vegetationen präglas på vår bana till största delen av artfattiga naturförhållanden med ringa variation. Marken består för det mesta av styv lera utom på vissa mindre delar som består av sand. Längs åkerkanterna och dikeskanterna finns partier med ängsliknande flora som gynnas av slåtter.

DETTA SKALL VI GÖRA

Planerad åtgärd	Planerad start	Planerat avslut	Ansvarig
<i>En inventering av floran och faunan skall göras för att utröna förekomsten av ev. skyddsvärda växter</i>			
<i>En inventering och förteckning upprättas av banans träd</i>			

FAUNA

Vad beträffar faunan är det framför allt fågellivet som ger stor variation och artrikedom. Det förekommer i varierande mängd grågås och kanadagås. I övrigt är det de vanliga fågelarterna råka, kråka, kaja, skata, koltrast, talgoxe, blåmes, pilfink, bofink, sånglärka som förekommer. Rovfåglar som regelbundet besöker vår bana är tornfalk, sparvhök, ormvråk. Fåglarna behöver stöd av olika slag för att det skall bli en så stor artvariation som möjligt. Många behöver holkar att bygga bo i och andra behöver täta buskage för att trivas.

Nuläge:

*Sittpinnar för rovfåglar och ugglor är utplacerade i högruffen
Spara döda träd (stående/liggande) för att öka biol. Mångfald
Lämnar en del skyddsområden, helt orörda partier där inga ingrepp får göras. Dessa områden är ej i spel och är till för att bevara vissa biotoper och till skydd för djurlivet.
Holkar och korgar för andfåglar har placerats ut på lämpliga ställen i dammarna.
Vi försöker gynna "bärande" träd (med bär) och mer ovanliga trädarter.
Dammkanter sparas till efter häckning för änder och när de flesta blommor blommat ut.*

DETTA SKALL VI GÖRA *Vi planerar att:*

Planerad åtgärd	Planerad start	Planerat avslut	Ansvarig
<i>Göra en växt och djurinventering</i>			
<i>Sätta upp holkar för ugglor och falkar</i>			
<i>Ytterligare utveckla naturvården på banan</i>			

- Sätta upp ett antal fågelholkar för att stötta hålbbyggande arter.
- Inventering av fågellivet
- Sätta upp ett antal anslagstavlor med fågel- och växtbilder med förklarande text.

DAMMARNAS

Tyvär är dammarna alltför näringsrika vilket ger ett mycket litet siktdjup, endast några decimeter. Solljuset har svårt att tränga ner till botten, vilket ger upphov till syrebrist och utveckling av svavelväte och därmed inget liv. Men med nya metoder kan dammarna få ett bättre vatten och ett rikare djurliv.

DETTA SKALL VI GÖRA

Planerad åtgärd	Planerad start	Planerat avslut	Ansvarig

- Försök att syresätta en damm och se resultatet
- Ta bort vass och vegetation. På spelsidan av dammarna har vi planerat att lägga sten med en fiberduk under. Detta skall vi fortsätta med.
- Lägga i "solstenar" i några dammar för att stimulera fågellivet och de vattenlevande djuren. Försöka att få en "skött" spelsida på dammen och en mindre "skött" del som inte är i spel som gynnar djurlivet

VATTENVÅRD

Finns det något intresse och möjligheter att ta relevanta vattenprov för att få en uppfattning om banans påverkan på omkringliggande miljön

MILJÖREVISION

För att ständigt förbättra miljöarbetet skall miljöplanen årligen utvärderas och följas upp. Förändringar i energianvändning samt bruket av drivmedel och växtskyddsmedel skall noggrant granskas. Ny teknik kan utnyttjas så att naturen ytterligare skyddas.

DETTA SKALL VI GÖRA

Planerad åtgärd	Planerad start	Planerat avslut	Ansvarig

- Årligen utvärdera miljöplanen.
- Redovisa särskilda miljöaktiviteter i verksamhetsberättelsen
- Öka miljömedvetenheten hos klubbens medlemmar och personal
- Genomföra utbildning inom miljöområdet.
Skicka in en kort revision till miljöinspiratör eller SGF s bankkonsulent

MILJÖANSVARIGA VID Tee GOLFKLUBB

Delaktighet, Klubbchef
Inköp, Klubbchef, Kanslist
Fastigheter, Fastighetsansvarig
Kontor, Kanslist (Klubbchef)
(Restaurang, Restaurangchefen)
(Golfshop, Shopansvarig)
Avfallshantering, Banchef
Energianvändning, Banchef
Markbyggnad, Fastighetsansvarig
Växtnäring, Banchef
Vattenvård, Skogs/Anläggningsansvarig
Naturvård, Banchef
Miljörevision Klubbchef, Banchef, Miljöansvarig

Huvudansvarig Klubbens Ordförande
(Ansvarigas namn för ovanstående finns i vårt miljöledningssystem)

OBS Markera på varje punkt vilken som är ansvarig och ungefärlig tidpunkt när det skall vara färdigt.

Lämna ev. inventeringar, skötselplaner eller maskinlistor som bilagor.